

KREATIVNI OPUS VUKOTE TUPE VUKOTIĆA (CETINJE, 1932 – PODGORICA, 2002) – SVET USAMLJENOG I AUTENTIČNOG GRADITELJA CREATIVE OPUS OF VUKOTA TUPA VUKOTIĆ (CETINJE, 1932 – PODGORICA, 2002) -THE WORLD OF A LONESOME AND AUTOCHTHON ARCHITECT

Ključne reči

Crna Gora, Vukota Tupa Vukotić, arhitektura, urbanizam, održivi razvoj.

Key words

Montenegro, Vukota Tupa Vukotić, architecture, urban design, sustainable development.

Sažetak

Rad se bavi delom crnogorskog arhitekta Vukote Tupe Vukotića (Cetinje, 1932 – Podgorica, 2002) sa posebnim osvrtom na nedavno posthumno objavljenu knjigu, "Trodimenzionalna morfologija Crne Gore" kao doprinos uvida u njegov celokupni stvaralački opus.

O realizovanim radovima Vukote Tupe Vukotića, kao što su : Labud Plaža na Morači (1960), Kapela na groblju Čepurci u Podgorici (1960), Detaljni urbanistički plan Bloka V u Podgorici (1976), Prostorni plan Cetinja (1986) i Generalni urbanistički plan Cetinja (1967 i 1987), Prostorni plan Parka Skadarsko jezero (1999), Detaljni urbanistički plan turističkog naselja Jaz (1969), Urbanistički projekti revitalizacije starih gradskih jezgara Ulcinj (1983), Cetinje (1984), Drač (1988), Stara varoš (1993) itd. mnogo više se govorilo u sredinama gde su ta dela nastajala ili se objavljivalo samo kao informacija u dnevnoj štampi, nego što se o tome pisalo u nekom stručnom časopisu ili u nekoj knjizi, a gde bi ovaj opus dobio svoje pravo mesto.

Knjiga "Trodimenzionalna morfologija Crne Gore" u potpunosti je realizovana kao autorski i samostalno izvedeni rad, sa svojom naučnom utemeljenošću, preciznošću, ali i neophodnom umetničkom slobodom, baš koliko je potrebno da se harmonija ne naruši, a osebujna umetnička originalnost i naučna utemeljenost sačuvaju u svim slojevima tih značenja.

Abstract

The paper present the architectural works of Vukota Tupa Vukotić (Cetinje, 1932 – Podgorica, 2002) with the focus on his last book "Three-dimensional Morphology of the Montenegro". The book represent and overview of his lifetime quest in the architecture.

In the projects of V.T. Vukotić: Labud Plaža at Morača (1960), Chapel at the cemetery Čepurci in Podgorica (1960), Detailed urban plan Blok V in Podgorica (1976), Master and Spatial plan of Cetinje (1986; 1967 and 1987), Spatial plan of the Park of Skadar Lake (1999), Detailed urban plan of the tourist settlement of Jaz (1969), Urban development plans of Historic Centre of Ulcinj (1983), Cetinje (1984), Drač (1988), Stara varoš (1993) and several others were vividly discussed at the places where were applied and occasionally the urban plans were mentioned in the daily press as a plain information (as part of obligatory PR).

The book "Three-dimensional Morphology of the Montenegro" is an independent printed source of his urban and architectural dialogue with the landscapes of the Montenegro. The content consists of precise scientific language using method of drawing and it is partly combined with his original artistic fluid expression. Combination of both aspects point out the originality of his works and thinking of V.T. Vukotić.

UKD 72.071.1(497.16)
COBISS 1.01
Prejeto 24.3.2017

prof. dr. sc. Svetislav G. Popović

Arhitektonski fakultet Podgorica – Univerzitet Crne Gore
svetislav@ac.me

doc. dr. sc. Marta Vukotić Lazar

Filozofski fakultet Priština sa privremenim sjedištem u Kosovskoj
Mitrovic, Department za Istoriju umjetnosti
marta.vukotic@gmail.com

1. Uvod

Stručna javnost je jednoglasna u oceni da je celokupni opus arhitekta Vukote Tupe Vukotića od izuzetnog značaja za Crnu Goru, što nažalost još uvek nije, bar ne u dovoljnoj meri, i potvrđeno u publikovanoj istoriografskoj i teorijskoj građi. Cilj ovog rada je da se skretanjem pažnje stručne javnosti na opus arhitekta Vukote Tupe Vukotića ujedno ukaže i na potrebu za boljim razumevanjem ideje modernog pokreta, a samim tim i razumevanja, kako merljivih, tako i nemerljivih kulturnih vrednosti toga pokreta. Iz opštih pouka o savremenom graditeljstvu, i razvijanjem još tokom studija strasti prema urbanizmu, Vukota Tupa Vukotić je izdvojio ono najbitnije za crnogorsku sredinu, što ga je zauvek vezalo za taj prostor, a sa druge strane pozicioniralo na mesto kamena temeljca onoga što se danas naziva održivi razvoj područja i kvalitetnog načina života na prostoru Crne Gore.

Vukota Tupa Vukotić je upisao Arhitektonski fakultet Univerziteta u Beogradu 1951. godine sa celom plejadom kasnije uspešnih arhitekata i umetnika, kao što su bili Leonid Trofimovič Šejka, Predrag Ristić, Siniša Vuković, Mihailo Mika Čanak, Milorad Mišo Vukotić, Milutin Trpković, Miša Mitić, Leon Lenarčić i dr. Svi su nekako u isto vreme školske 1956/1957. godine i diplomirali, osim Šejke koji je diplomirao 1960. godine i to na nagovor oca, što nije pokolebalo njegovo konačno opredeljenje da život posveti umetnosti. [Subotić, 1972: 23; Subotić, 1977].

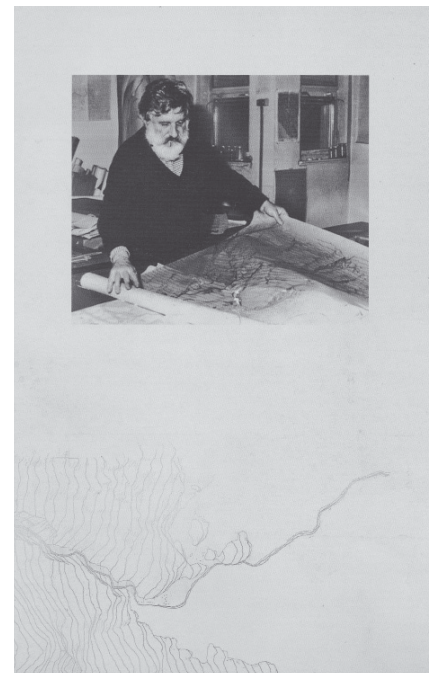
Tupa je bio u ateljeu profesora Stanka Kliske i tadašnjih asistenata, a kasnije legendarnih profesora Mihaila Pantovića i Uroša Martinovića. Pored Tupe u Kliskinom ateljeu su bili, između ostalih, i Mihailo Čanak, Miša Mitić i Leon Lenarčić. Profesor Kliska, skroman, odmeren i formalan, kako ga pamti Tupin kolega sa godine arhitekta Mihajlo Čanak [Čanak, 2002], nije se obazirao na "Tupinu razbarušenost u životu i projektovanju", ali je zato Uroš Martinović, rođeni pedagog, uspeo da ustalasa skrivena čula za arhitekturu i projektovanje kod svih studenata Kliskinog ateljea. Po rečima arhitekta Mihaila Čanka [Čanak, 2002] upravo je Martinović bio taj koji je uspeo da u Tupinu urođenu kreativnost

i spontanost bez granica, to jest u njegov urođeni ekspresionizam, ugradi elemente Korbizijeovog brutalizma.

Poseban uticaj tokom studija na Vukotu Tupu Vukotića, Leonida Šejku i Peđu Ristića, ostavili su profesor matematike Radivoje Kašanin i njegov asistent Gojko Vujaklija, koji su im "otkrili" pojmove o nizovima, tačkama nagomilavanja, koji će im kasnije poslužiti i u "pregrupisanju otpadaka" iz Grada-Đubrišta, Grada-Lavirinta, kao i pri klasifikaciji, kao istraživačkom postupku u raspoređivanju podataka u sistemu pojmova, a po redu koji će ustanoviti Šejka Klasifikator, kako je sam sebe nazivao u tom periodu svog stvaralaštva [Ristić, 1977, 111; Šejka, 1982, 135-136]. Za tu tada još neimenovanu "Grupu" umetnika-istraživača, matematika je bila duševna hrana, a izvori sa kojih su se napajali bile su ideje Nikolaja Berđajeva, ruske religiozno-egzistencijalističke misli, kao i tradicija prostora sa koga su poticali i odakle su umeli da izdvoje samo ono što im je bilo važno za koncept njihovog rada, a što je moralo imati prizvuk podsvesnog, fantastičnog, simboličkog, mitskog ili fantazmagoričnog. U svim tim istraživanjima u "moru večnih istina", uz Tupu, Šejku i Peđu uvek su bili Dado Đurić i Uroš Tošković Tošo. – egzistencijalisti kako su ih nazivali. Igra kao princip života, kao izvor mašte, za Tupu je bila nepresušni izvor inspiracija za sva buduća "planiranja i projektovanja". Gotovo po pravilu, ta i takva igra u opusu Vukote Tupe Vukotića nalazila je svoje ostvarenje u metodu u kojem je matematika igrala glavnu ulogu.

Poznato je da sredina nije imala previše sluha za delatnosti ove "Grupe", a koje su se tumačile kao "vanrazumske aktivnosti". Za mnoge članove "Grupe" ovaj sukob je imao začetak još u roditeljskom domu. Zna se da - otac Leonida Šejke, Trofim Vasiljevič, ruski emigrant, geodetski inženjer, oficir, kartograf, topograf, vrhunski poznavalac kartografije, školovan u Carskoj Rusiji, nastanjen u Beogradu između dva svetska rata i penzionisan nakon Drugog svetskog rata kao pukovnik JNA - nikada nije mogao da razume svoga sina, čak ga se u nekom smislu i stideo. [Ristić, 1977: 111; Subotić, 1972: 22]

Slika 1: Vukota Tupa Vukotić, lična fotografija.
Figure 1: Vukota Tupa Vukotić, personal photography.

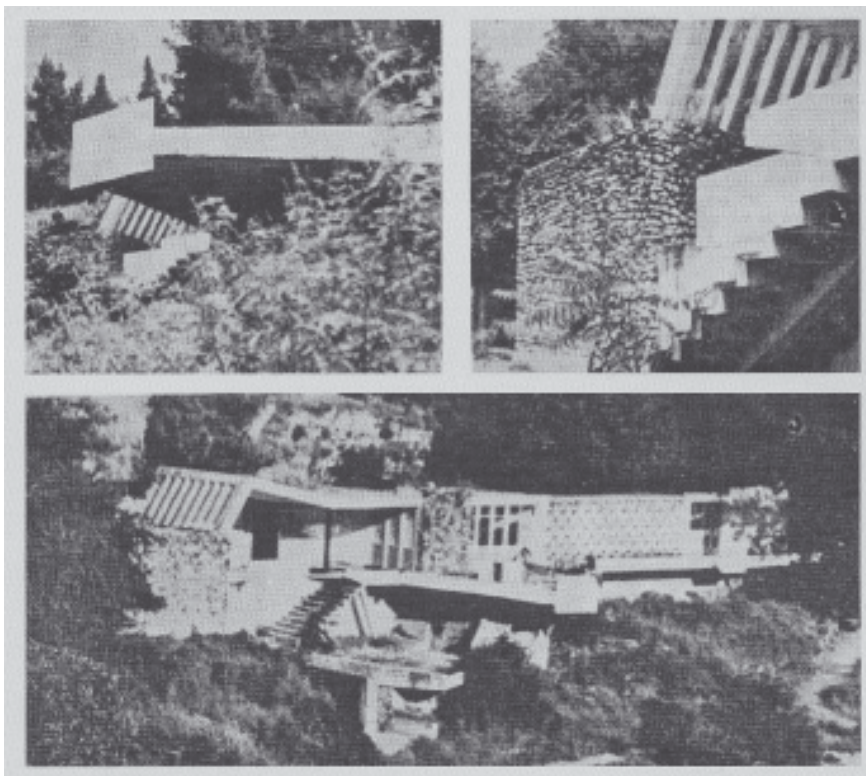
Slika 2: Vukota Tupa Vukotić, Kapela Čepurci groblje u Podgorici, 1960.g. Objavljeno u knjizi: Markuš, A. (2008). 50 neimara Crne Gore. Arhitektonski forum, Podgorica.

Figure 2: Vukota Tupa Vukotić, Chapel Cepurci cemetery in Podgorica, 1960. Published in the book: Markus, A. (2008). 50 neimara Crne Gore. Architectural Forum, Podgorica.

Slika 3: Vukota Tupa Vukotić, Vukota Tupa Vukotić, Objekat Galeb na rijeci Morača, Podgorica, 1960. Legacija.

Figure 3: Vukota Tupa Vukotić, Vukota Tupa Vukotić, Galeb on the Morača River, Podgorica, 1960. Legation.

Tupa je odrastao u kultu knjiga, slika i muzike, gde su "vanrazumske aktivnosti" odobravane kao raznorodni umetnički svetovi i dragocene posledice slobodnog duha. Već u generaciji Tupinog oca, Petra Periše Vukotića (1899 – 1988) koji je bio jedan od najuglednijih crnogorskih arhitekata toga doba, stričeva i ujaka, ostvaren je dijalog sa Tradicijom u oblasti običaja i moralnih normi, kao i nasleđa određenih predstava iz perioda plemenskog uređenja, a u smeru otvaranja polja rada ka novim saznanjima, na čemu su Tupa i Dado, kao mlađi predstavnici iste familije, a uz njenu podršku, mogli nesmetano da "istražuju" tokom celoga života.

Udeo Vukote Tupe Vukotića, kao važne karike i nezaobilaznog protagoniste "Rane istorije Mediale" čeka na svoje istraživače, a čime bi se osvetlila i vrednovala njegova uloga vazana ne samo za grupu "Mediala", već i za istorije avangardi na prostoru bivše SFRJ, a posebno na prostoru Crne Gore.

2. O radu na Arhitektonskom fakultetu u Beogradu (1962-1964). Vukota Tupa Vukotić kao asistent sa Bogdanu Bogdanoviću

Nakon stečene diplome 1957. godine Vukota Tupa Vukotić se vraća u Podgoricu (tadašnji Titograd) gde se zapošljava u Opštinskom odeljenju za komunalne poslove, u operative opštegrađevinskog preduzeća "Titograd" i kao predavač na Arhitektonskom odseku Srednje tehničke škole u Podgorici (Titogradu).

Kombinacija pozne moderne i osebnije ekspresije svoj krešendo će dobiti u prvim Tupinim realizovanim delima "Labud-plaža na Morači" i "Kapela Čepurci na groblju u Podgorici" oba iz 1960. godine, kao i Spomeniku poginulim Kućima na Orljevu iz 1961. godine, što će ga "preporučiti" da 1962. godine bude izabran za asistenta na Katedri za urbanizam Arhitektonskog fakulteta u Univerzitetu u Beogradu, kod profesora Bogdana Bogdanovića, gde će ostati do 1964. godine [Markuš, 2008: 43 – 48; Markuš, 2013: 105].

Po dolasku na Arhitektonski fakultet Univerziteta u Beogradu, kod profesora Bogdana Bogdanovića, Tupa se priključuje grupi mlađih arhitekata koji su rukovodili Centrom za mali urbanizam.

Zašto se Bogdanović odlučio baš za Vukotu Tupu Vukotića na raspisanom konkursu za mesto asistenta, kada se zna koliko je izuzetnih arhitekata konkurisalo na to mesto [Markuš, 2013: 105], kao i ko je po Bogdanovićevom mišljenju među arhitektima imao predispozicije da se bavi malim urbanizmom, može se razumeti i iz zapisanog u njegovoj istoimenoj knjizi "Mali urbanizam", gde se navodi da to mogu raditi samo oni koji imaju duha i mašte [Bogdanović, 1957: 11-13]. Vukota Tupa Vukotić je imao dara i umeća za sve navedeno, a nadasve je umeo da razmišlja crtežom, o čemu svedoči između ostalog i njegovo poslednje realizovano delo - knjiga "Trodimenzionalna morfologija Crne Gore".

Pored Bogdanovića, čiji je bio asistent, glavni pokrovitelj i zaštitnik Vukote Tupe Vukotića na Fakultetu, i to u raznim situacijama, bio je Uroš Martinović, pedagog, veliki arhitekta i veliki prijatelj mnogim studentima.

Uticao profesora Đurđa Boškovića na rad Vukote Tupe Vukotića, posebno u metodologiji i u sistematičnosti istraživanja, više je nego očigledan [Jevtić, 2004, 61-63]. Boškovićeve pouke o temeljnom i kompleksnom istraživanju celina (snimanje stanja, proučavanje i zaštite), arhitekta Vukota Tupe Vukotić je "dopunio" jednom posebnom dimenzijom "promišljanja crtežom", a koja se umetničkom snagom odvojila od početne teme i zadatka i nastavila da živi kao samostalni umetnički svet za sebe.

3. O njegovom radu u Republičkom zavodu za urbanizam i projektovanje Crne Gore (1964 - 1997) i knjiga Trodimenzionalni morfologiji Crne Gore

Velika nostalgija i životne okolnosti naterale su Vukotu Tupu Vukotića da napusti rad na Arhitektonskom fakultetu u Beogradu i da se 1964. godine definitivno vrati u Crnu Goru.

Istogodinese zapošljava u Republičkom zavodu za urbanizam i projektovanje, gde će raditi u kontinuitetu do odlaska u penziju 1997. godine. Nakon stečene penzije nastavlja svakodnevno da dolazi u Zavod, neumorno radeći na poslovima, kako je govorio "za sebe, za svoju dušu". U tom period je okončan višegodišnji rad na svojeručnoj izradi "Trodimenzionalne morfologije Crne Gore".

Vukota Tupa Vukotić je 2002. godine završio izradu Trodimenzionalnog atlasa Crne Gore, projekta prvog ove vrste kod nas. Radio ga je sa velikim žarom i entuzijazmom, koji može samo veliki umjetnik da ima, umjetnik koji poseduje univerzalnost.

Koristeći metodu integralnog planerskog postupka, u radu na projektima obnove i revitalizacije Starog grada Ulcinja, revitalizacije istorijskog jezgra Cetinja, kao i revitalizacije Rijeke Crnojevića, dalo mu je ideju da isti postupak primijeni kod izrade Trodimenzionalnog morfološkog atlasa Crne Gore. Kako je i sam objašnjavao, postupak rada na njemu je tekao na sljedeći način:

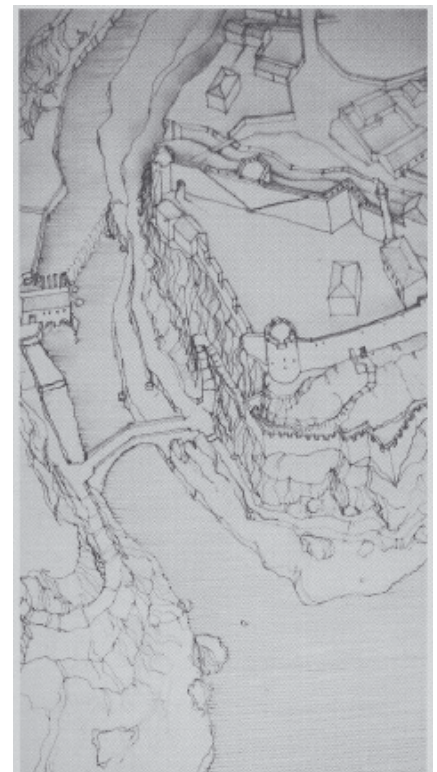
"Preko prevrnutih profila vučem linije sa mrežama koje se nalaze na tim kotama od 25.000 i obaram profile. Kada se ti profili obore po redu ispadne Lovćen ili Durmitor, dosta blizak onome kakav je taj masiv. Normalno, tu ima i nekih malih deformacija. Tako sam i nacrtao sve naše veće gradove: Podgoricu, Bar, Ulcinj, Cetinje, Kotor, Herceg Novi. Ponekad mi nedostaju neke fotografije jer je teško naći lijepu, preglednu fotografiju sa one strane sa koje ja to posmatram. Karte su uvijek napravljene jug-sjever, a ja gledam malo naopake sa istoka, istok-zapad, jer se Crna Gora tako najljepše otvara. Pokušavao sam da gledam sa mora, ali onda taj metod ne može da pruži nekakav pravi efekat." [Popović, 2016: 5].

Rad na Atlasu je nastavio i po penzionisanju. Dolazio je u Zavod svako jutro redovno, u kancelariju koja se nalazila na prvom spratu starog RZUP-ovskog zdanja, kao da je u obavezi. Od Zavoda, u koji je nastavio da dolazi skoro svakodnevno, i radi "za svoju dušu", kako je voleo da kaže, odvojile su ga kratka bolest - i smrt.

Crtežima koji su rađeni na pausu, na kojima je predstavljena morfologija Crne Gore sa okruženjem, prijetila je sudbina da ostanu skriveni od javnosti i dožive sudbinu nerealizovanog projekta. Njegovim najbližim saradnicima, je slijedio veliki posao. Cilj je bio sačuvati Atlas od propadanja, jer je paus na kojem je rađen počeo već da trpi prve deformacije, a potom ga objaviti. Trebalo je skinuti prašinu sa tih listova velikog formata i pripremiti ih za štampu. Ovo delo moralo je biti dostupno javnosti. [Popović, 2016: 5].

Slika 4: Vukota Tupa, Vukotić, Aksonometrijski prikaz Stare Varoši i mosta na rijeci Ribnici. Legacija.

Figure 4: Vukota Tupa, Vukotić, Axonometric view of Stara Varos and the bridge on the river Ribnica. Legacy.

4. Zaključak

Cetinje, Ulcinj, Mojkovac, Jaz, Stara Varoš, Drač, Gorica, Skadarsko jezero (...) čini se niko nije umeo tako da "naslika", da crtežom opiše postojeće stanje "dušu i telo" tih prostora, da predloži korake u uređenju i unapređenju onoga što je trebalo unaprediti, a da se pri tome ne zaboravi važnost očuvanja svega onoga što čini jedinstvenu lepotu tih prostora, svojstvenih samo ovom delu zemaljske kugle, kako je znao da podseti svoje saradnike.

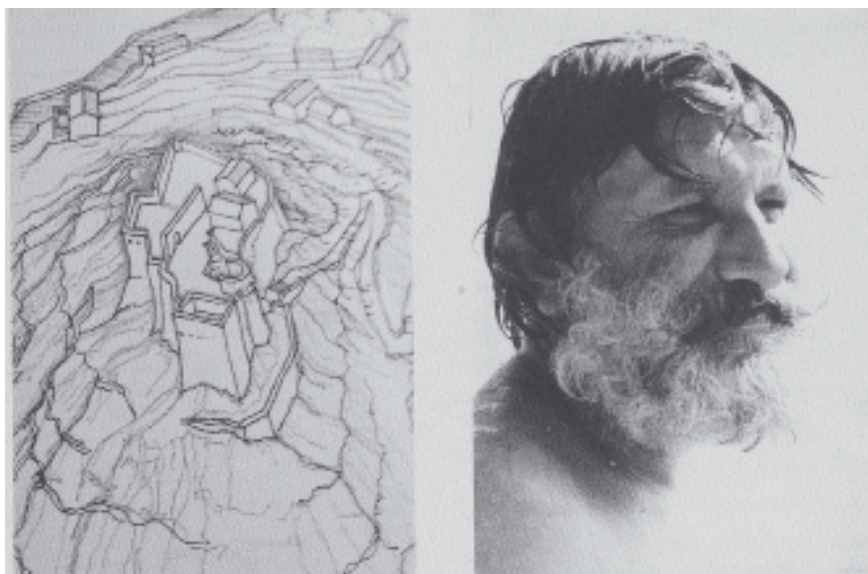
Tokom rada na jednom od prvih realizovanih projekata iz 1960. godine i jednom od retkih iz domena arhitekture, na objektu "Labud Plaža" na Morači, izborom materijala, neobrađenog betona i oblutaka uzetih sa plaže, Vukota Tupe Vukotić je postigao organsku povezanost prirodnog i izgrađenog [Markuš, 2008: 43 – 48; Bjelousov, 2009: 119; Alihodžić, 2015: 34]. Naglašena konzola, jednostavni detalj i plitka horizontala zadržali su odnos proporcija koji je u prirodi postojao. Lociran na slikovitoj obali reke Morače, na kontrastu između vode, plaže i zelenila i kontrastu materijala boje i forme, objekat je svojim volumenom našao rešenje koje ne remeti prirodan sklad zatečenog ambijenta, već ga unapređuje. [Vukotić, 1976, 22]

Atlas Vukote Tupe Vukotića, kao jedinstveno autorsko delo na ovim prostorima, a i šire, predstavlja doprinos kako u domenu prostornog planiranja, urbanizma, arhitekture, urbane i

kulturne geografije Crne Gore, tako i u sagledavanju uticaja koje su na Vukotu Tupu Vukotića ostavila naučna tumačenja njegovih uzora za region Balkana, Jovana Cvijića (antropogeografija), ali i Fernan Brodela (Fernand Braudel) i Lisjen Fevra (Lucien Fabvre) pripadnika škole "Anala", osobito Brodela, koji je u knjizi o Mediteranu uspešno primenio regionalni koncept objašnjenja istorije.

Stvaralački opus arhitekta Vukote Tupe Vukotića je svet usamljenog i autohtonog graditelja, koji nikoga nije hteo da oponaša, a njega prosto niko nije ni mogao da oponaša [Čanak, 2004: 50 – 52; Čanak 2002: 52]. Stručnost, profesionalna odvažnost, doslednost i skromnost učinile su da stvaralaštvo Vukote Tupe Vukotića ne bude dovoljno objašnjeno i protumačeno u odnosu na graditeljstvo "Modernog pokreta u Crnoj Gori", ali ni u kontekstu njegovog delovanja i značenja za "Ranu istoriju Medijale", a koja se poklapa sa godinama Tupinog školovanja, a potom i rada na Arhitektonskom fakultetu Univerziteta u Beogradu.

Iznete hipoteze imaju za cilj da daju smisao i smer svim budućim istraživanjima, a u cilju izrade monografije o životu i delu Vukote Tupe Vukotića, čime bi se ovom opusu dao nov život, zaštitio od nestanka, a samim tim i podstaklo njegovo pozicioniranje u antologijama svetske arhitekture, gde bez sumnje pripada i o čemu se u poslednje vreme sve više govori u širem okruženju.

Slika 5: Lijevo: Vukota Tupe Vukotić, Aksonometrijski prikaz Žabljak Crnojevića na Skadarskom jezeru. Desno: Vukota Tupe Vukotić tokom plivanja na Skadarskom jezeru, 1976, Legacija.

Figure 5: Left: Vukota Tupe Vukotić, Axonometric View Žabljak Crnojevića on Skadar Lake. Right: Vukot Tupe Vukotić during swimming on Skadar Lake, 1976, Legation.

Bibliography

1. Alihodžić, R. (2015). Arhitektura u Crnoj Gori 1965 – 1990. (Kroz prizmu Borbine nagrade). CANU, Podgorica.
2. Bjelousov, V.N. (2009). Poetika crnogorske arhitekture. CID, Podgorica.
3. Jevtić, M. (2004). Pročitavanje prošlosti: razgovor sa Đurđem Boškovićem. Arheološki institut, Republički zavod za zaštitu spomenik akulture, Beogradska knjiga, Beograd.
4. M.Č. (2002). In memoriam. Vukota Vukotić-Tupa (1932-2002). V: ARD review no. p.p. 26 and 52.
5. M.Č. (2004). In memoriam. Prof. arh. Uroš Martinović (1918-2004). V: ARD review no. 30, p.p. 50-52.
6. Markuš, A. (2008). 50 neimara Crne Gore. Arhitektonski forum, Podgorica.
7. Markuš, A. (2013). Sjećanja na Vukotu Tupu Vukotića. V: Pogledi no.07, p.p.102-105.
8. Popović, S.G. (2016). Word of the Editor. V: Three – dimensional morphology of Montenegro. Donatgraf, Inženjerska akademija Crne Gore, Beograd, Podgorica, p. 5.
9. Ristić, P. (1977). Mediala je bila sredina. V: Gradac no. 17/18, p.p. 110-114.
10. Subotić, I. (1972). Leonid Šejka: Podaci o ličnosti i delu. V: I. Subotić, Lj. Simić, S. Mašić (realizacija i postavka izložbe) Leonid Šejka, Muzej savremene umetnosti, Beograd.
11. Subotić, I. (1977). Mediala - juče i danas. V: Gradac no. 17-18, p.p. 64-71.
12. Šejka, L. (1982). Grad. Đubrište. Zamak 2. NIRO Književne novine, Beograd.
13. Šejka, L. (1982). Grad. Đubrište. Zamak 1. NIRO Književne novine, Beograd.
14. Vukotić, M. (1976). Savremena arhitektura u Crnoj Gori (7). V: Ovdje august – september, p. 22.
15. Vukotić, V. (2016). Three-dimensional morphology of Montenegro. Donatgraf, Inženjerska akademija Crne Gore, Beograd, Podgorica.